

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри журналістики та
мовної комунікації

_____ проф. Світлана ХАРЧЕНКО

«___» _____ 2026 р.

ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ БАКАЛАВРА

на тему:

**«ПІДГОТОВКА Й ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВОЄННІ
ЗЛОЧИНИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ В ЧАСИ ОКУПАЦІЇ РОСІЙСЬКОЮ
АРМІЄЮ»**

Спеціальність 061 Журналістика

Гарант освітньої програми
доктор філологічних наук, професор

Світлана ХАРЧЕНКО

Керівник дипломного проєкту бакалавра
доктор філологічних наук, професор

Микола СТЕПАНЕНКО

Виконала

Єлизавета КУКСАЧ

КИЇВ – 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри журналістики та
мовної комунікації

_____ Світлана ХАРЧЕНКО

«___» _____ 2026 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломного проєкту бакалавра студенту

Куксач Єлизаветі Олександрівні

Спеціальність 061 Журналістика

Тему дипломного проєкту бакалавра: **«Підготовка й висвітлення інформації про воєнні злочини на Чернігівщині в часи окупації російською армією»**
затверджено наказом ректора НУБіП України від 05.11.2025 р. № 2682 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 01.06.2026

Вихідні дані до дипломного проєкту бакалавра:

У процесі підготовки роботи було використано наукові праці з міжнародного гуманітарного права, матеріали українських та міжнародних медіа, публікації правозахисних організацій, аналітичні звіти щодо подій у Чернігівській області 2022 року. Окреме місце посідають свідчення очевидців та власний досвід перебування на Ріпкинщині під час окупації, що дозволило глибше зрозуміти контекст подій і специфіку їх подальшого висвітлення.

У роботі поєднано теоретичний аналіз наукових джерел із практичним дослідженням журналістських матеріалів. Застосовано методи аналізу та узагальнення, порівняння публікацій різних медіа, опис конкретних кейсів, а також елементи контент-аналізу. Такий підхід дав змогу комплексно розглянути проблему висвітлення воєнних злочинів на регіональному рівні.

Перелік питань, які потрібно розробити: З'ясувати, як поняття воєнних злочинів трактується в міжнародному гуманітарному праві та як воно адаптується в журналістській практиці; проаналізувати професійні стандарти й етичні принципи, яких мають дотримуватися журналісти під час висвітлення воєнних злочинів; оцінити рівень наукового опрацювання цієї теми в сучасних дослідженнях і медіадискурсі; дослідити труднощі збору інформації в умовах окупації та обмеженого доступу до офіційних джерел; розглянути приклади матеріалів про події на Чернігівщині, зокрема в Ягідному та на Ріпкинщині, і визначити особливості їх подачі; проаналізувати значення свідчень очевидців і

особистого досвіду для формування доказової бази журналістського матеріалу; сформулювати висновки щодо відповідального та точного висвітлення воєнних злочинів у регіональних медіа.

Дата видачі завдання «01» жовтня 2025 р.

Керівник дипломного проєкту бакалавра
доктор філологічних наук, професор

Микола СТЕПАНЕНКО

Завдання прийняла до виконання

Єлизавета КУКСАЧ

РЕФЕРАТ

Дипломний проєкт: 31 с., 4 фото, 37 джерел. Журнал «Щоденник пам'яті» 32 с.

Мета проєкту: Зберегти пам'ять про події окупації Чернігівської області, показати людський вимір війни та нагадати, що за кожною статистикою стоять реальні життя, біль і втрати.

Назва інформаційного продукту – «Щоденник пам'яті»

Основна ідея проєкту: Ідея журналу полягає у створенні «Щоденника пам'яті», який відтворює події в Ягідному 2022 року через призму особистих історій людей, що пережили окупацію. В основі — не хронологія фактів, а жива людська пам'ять: уривки розмов, спогади, деталі повсякденного життя в підвалі, відчуття страху, невизначеності та водночас — підтримки одне одного.

Технічні характеристики: проєкт реалізований у форматі журналу «Щоденник пам'яті» обсягом 32 сторінок. Виконано в редакторі Canva у форматі А5 (148×210мм). Журнал містить авторські журналістські тексти, свідчення місцевих та їх цитати, а також візуальний контент. Найкращі платформи для поширення журналу: TikTok, Threads, Instagram.

Ключові слова: підвал смерті, окупація, Чернігів, війна, Ягідне, Ріпки, окупанти, воєнні злочини, свідчення очевидців

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ЖУРНАЛІСТИЦІ	10
1.1. Поняття воєнних злочинів у міжнародному гуманітарному праві та журналістському дискурсі.....	10
1.2. Журналістські стандарти та етичні принципи висвітлення воєнних злочинів	12
1.3. Стан розробленості проблеми висвітлення воєнних злочинів у наукових дослідженнях та медіа	14
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ Й ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ НА ЧЕРНІГІВщині В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ.....	18
2.1. Джерела інформації про воєнні злочини в умовах окупації: свідчення очевидців, місцеві жителі, неофіційні канали.....	18
2.2. Окупація Ріпкинщини. Особистий досвід перебування в окупації як джерело емпіричного матеріалу	22
Висновки до 2 розділу	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року супроводжувалося масовими воєнними злочинами проти цивільного населення, що стало одним із найтяжчих викликів для українського суспільства та міжнародної спільноти. Особливо гостро ці події проявилися на тимчасово окупованих територіях, зокрема на Чернігівщині, яка в перші тижні війни опинилася в умовах ізоляції, жорсткої комендантської години та постійної загрози життю мирних мешканців. У цих обставинах журналістика набула не лише інформаційної, а й документальної, правозахисної та історичної функції.

Актуальність теми. Зумовлена необхідністю фахового, етичного й відповідального висвітлення інформації про воєнні злочини в умовах війни. Журналіст, який працює з темами насильства, окупації, катувань, убивств цивільного населення, несе підвищену відповідальність за достовірність фактів, безпеку джерел та коректність подачі матеріалу. Особливу цінність у цьому контексті мають регіональні свідчення, зібрані безпосередньо очевидцями подій, адже вони формують цілісну картину злочинів окупаційних військ та стають важливими доказами для майбутніх судових процесів. Тема є також особистісно значущою для мене, оскільки я є уродженкою смт. Ріпки Чернігівської області та безпосередньо перебувала в окупації у перші дні повномасштабного вторгнення. Власний досвід життя в умовах комендантської години, інформаційного вакууму та постійної загрози фізичній безпеці дозволяє глибше осмислити специфіку збору, підготовки та поширення інформації про воєнні злочини зсередини подій, а не лише з позиції стороннього спостерігача.

Метою дослідження є визначення особливостей підготовки та висвітлення інформації про воєнні злочини на Чернігівщині в період окупації російською армією, а також визначити роль журналістики у фіксації злочинів проти цивільного населення.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. Проаналізувати наукові та публіцистичні джерела з теми воєнних злочинів і журналістських стандартів їх висвітлення;
2. Охарактеризувати стан розробленості теми воєнних злочинів у сучасних українських медіа;
3. Дослідити специфіку збору інформації в умовах окупації та обмеженого доступу до джерел;
4. Проаналізувати приклади журналістських матеріалів про події на Чернігівщині;
5. Визначити етичні та професійні виклики у висвітленні воєнних злочинів.

Об'єктом дослідження є журналістська діяльність у сфері висвітлення подій війни.

Предметом дослідження є підготовка та подання інформації про воєнні злочини на Чернігівщині в період тимчасової окупації російськими військами.

Методи дослідження зумовлені метою та завданнями роботи і включають аналіз наукової літератури з міжнародного гуманітарного права, журналістики та медіаетики для визначення теоретичних засад висвітлення воєнних злочинів, метод порівняння для виявлення відмінностей у підходах українських медіа до подачі інформації про події на Чернігівщині, контент-аналіз журналістських матеріалів для дослідження ключових тем, джерел інформації та особливостей представлення свідчень очевидців, описовий метод для характеристики подій періоду окупації та конкретних журналістських кейсів, а також узагальнення отриманих результатів з метою формулювання висновків щодо особливостей висвітлення воєнних злочинів у регіональних медіа.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання отриманих висновків у навчальному процесі з дисциплін журналістського спрямування, а також у практичній діяльності журналістів, які працюють з темами війни, окупації та воєнних злочинів.

Апробація. Основні результати дипломного проекту викладено на таких конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Мовна параметрія українського національного дискурсу (на пошану пам'яті доктора філологічних наук, професора П.С. Дудика)» / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, 26-27 березня 2026 року (програма конференції, сертифікат 6 год. 0,2 кредита ECTS).

2. VIII Усеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні»,

м. Глухів, 11–12 лютого 2026 року (програма конференції, сертифікат 15 год. 0,5 кредита ECTS).

3. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікація» / Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 19 березня 2026 року (програма конференції).

4. Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців і студентів «Філософія, філологія, культура, освіта: слово молоді» / Національний університет «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка», м. Чернігів, 27 березня 2026 року (онлайн-формат) (програма конференції).

5. IV Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Сучасні тенденції в медіагалузі» / Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 21 квітня 2026 року (програма конференції).

6. Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, 30 квітня 2026 року (програма, сертифікат).

7. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференції «Арватівські читання – 2026» / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, 29 квітня 2026 року (програма конференції).

8. Всеукраїнський науково-практичний семінар «Викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі: зміст, форма, методичне забезпечення» / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, 18 листопада 2025 року (програма семінару)

9. III Науково-практичний семінар з міжнародною участю «Науково-інформаційний супровід професійної підготовки фахівців в кризових умовах» / Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 19 березня 2026 (програма, сертифікат 15 год. 0,2 кредита ECTS).

З проблем дослідження опубліковано тези: Сюжетні медіаплатформи про динаміку українсько-американських відносин періоду сучасної російсько-української війни. Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікація: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19 березня 2026 р.). Київ, 2026. С. 89–91.

Структура роботи. Зумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, двох розділів, 5 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків списку використаних джерел. Послідовність розміщення структурних елементів зумовлена логікою дослідження: від теоретичного осмислення проблеми до аналізу практичних аспектів журналістського висвітлення воєнних злочинів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ЖУРНАЛІСТИЦІ

1.1. Поняття воєнних злочинів у міжнародному гуманітарному праві та журналістському дискурсі

Поняття воєнних злочинів є ключовим для розуміння природи збройних конфліктів і наслідків, які вони мають для цивільного населення. У сучасному світі воєнні злочини розглядаються не лише як предмет правового регулювання [1; 2], а й як важливий об'єкт журналістського осмислення [3; 4], адже саме медіа часто першими фіксують факти порушення міжнародного гуманітарного права та доносять їх до широкої громадськості.

У міжнародному гуманітарному праві воєнні злочини визначаються як серйозні порушення законів і звичаїв війни, закріплених у Женевських конвенціях 1949 року та додаткових протоколах до них. До таких злочинів належать умисні напади на цивільне населення, вбивства, катування, нелюдське поводження, незаконне позбавлення волі, знищення цивільної інфраструктури, примусове переміщення населення, використання заборонених методів і засобів ведення війни. Важливою ознакою воєнного злочину є його вчинення в контексті збройного конфлікту, що відрізняє його від інших тяжких злочинів проти особи [5].

Правове трактування воєнних злочинів ґрунтується на чітких дефініціях, доказовій базі та процедурі встановлення відповідальності. Міжнародний кримінальний суд, а також інші міжнародні та національні судові інституції розглядають такі злочини з позиції юридичної точності, дотримання процесуальних норм і принципу індивідуальної відповідальності [2]. Однак у реальних умовах війни саме журналістика часто стає первинним джерелом інформації про злочини, які згодом можуть бути кваліфіковані з правової точки зору.

У журналістському дискурсі поняття воєнних злочинів набуває дещо іншого виміру. Для медіа важливим є не лише юридичний аспект події, а й її суспільна значущість, гуманітарні наслідки та людський вимір трагедії. Журналіст, висвітлюючи воєнний злочин, працює з живими свідченнями, емоційно травматичними подіями, часто – в умовах браку офіційної інформації або неможливості її перевірити в повному обсязі. Саме тому в журналістиці поняття воєнного злочину нерідко використовується як описове, ще до офіційного правового підтвердження [6].

Це створює певне напруження між юридичним і медійним підходами. З одного боку, передчасне використання терміна «воєнний злочин» може викликати застереження з боку правників через відсутність судового рішення. З іншого боку, замовчування або нейтралізація очевидних фактів насильства над цивільним населенням суперечить суспільній функції журналістики. У цьому контексті особливої ваги набуває точність формулювань, посилення на міжнародні норми та коректне подання інформації з чітким розмежуванням фактів і оцінок.

Сучасна українська журналістика, особливо в умовах повномасштабної війни, активно використовує термінологію міжнародного гуманітарного права. У матеріалах медіа дедалі частіше з'являються посилання на Женевські конвенції [5], Міжнародний кримінальний суд [7], поняття злочинів проти людяності та геноциду [8]. Це свідчить про зростання правової культури журналістів і прагнення подати інформацію не лише емоційно, а й аргументовано.

Водночас журналістський дискурс воєнних злочинів формується під впливом конкретних історій постраждалих, локального контексту та регіональних особливостей. На прикладі подій на Чернігівщині [9] можна простежити, як воєнні злочини постають не абстрактними правовими категоріями, а реальними подіями повсякденного життя окупованих територій: обмеження свободи пересування, загрози розстрілу цивільних, порушення базових прав людини, знищення житлових будинків та об'єктів цивільної

інфраструктури.

Підсумовуючи, варто зазначити, що поняття воєнних злочинів у міжнародному гуманітарному праві та журналістському дискурсі мають спільну основу, але різні функціональні завдання. Право спрямоване на кваліфікацію злочину та притягнення винних до відповідальності, тоді як журналістика виконує роль фіксації, інформування та формування суспільного усвідомлення масштабу трагедії. Поєднання цих підходів є необхідною умовою для збереження історичної правди та захисту прав постраждалих унаслідок збройних конфліктів.

1.2. Журналістські стандарти та етичні принципи висвітлення воєнних злочинів

Робота журналіста з темою воєнних злочинів належить до найбільш складних форм професійної діяльності, адже поєднує інформаційну відповідальність із прямим контактом із людським болем і травматичним досвідом. На відміну від інших тематичних напрямів, тут помилка в слові, інтонації або подачі може мати реальні наслідки – як для постраждалих, так і для самого журналіста. Саме тому дотримання професійних стандартів і етичних принципів у такому випадку перестає бути формальністю й набуває практичного значення.

Одним із ключових стандартів є перевірка достовірності інформації [10, с. 148]. У ситуації війни журналісти часто працюють із фрагментарними даними, свідченнями очевидців та матеріалами з відкритих джерел, які не завжди можна оперативно підтвердити. Це змушує обирати обережну модель подачі інформації, чітко вказуючи на джерело повідомлення та рівень його перевіреності. Особливого значення набуває співставлення кількох незалежних свідчень, навіть якщо кожне з них не має офіційного підтвердження.

Важливим аспектом стандарту точності є мова журналістського матеріалу [11]. У публікаціях про воєнні злочини неприпустимі оціночні узагальнення,

перебільшення або емоційні ярлики, які підміняють факти. Використання правових термінів потребує особливої уважності, адже журналіст не виконує функції суду. Тому в матеріалах доцільно вказувати, що певні дії можуть мати ознаки воєнних злочинів відповідно до міжнародного гуманітарного права, або ж посилатися на заяви компетентних органів і правозахисних структур.

Окрему роль відіграє етичний принцип недопущення шкоди [12]. Йдеться не лише про фізичну безпеку джерел інформації, а й про захист їхнього приватного простору. Публікація імен, фотографій, адрес або деталей особистого життя осіб, які пережили окупацію, катування чи втрату близьких, може становити для них загрозу або спричинити повторну травматизацію. У таких випадках журналіст має право й обов'язок використовувати анонімізацію, змінювати імена або відмовлятися від публікації окремих деталей.

Проблема травматичного контенту залишається однією з найгостріших у висвітленні воєнних злочинів [13]. Фото- й відеоматеріали з місць насильства, опис загибелі цивільних або руйнувань мають потужний емоційний вплив на аудиторію. Водночас надмірна візуалізація страждань може перетворити інформування на експлуатацію болю. У цьому контексті етичним вважається підхід, за якого журналіст інформує про подію, не зосереджуючись на шокуючих деталях, а пояснює її значення та наслідки.

Ще одним важливим стандартом є контекстуальність подачі інформації [14]. Воєнні злочини не існують поза ширшим контекстом війни, окупації та політичних рішень. Відірвані від цього контексту факти можуть бути неправильно сприйняті або використані для маніпуляцій. Саме тому журналістський матеріал має містити пояснення обставин події, умов, у яких вона сталася, та її можливих наслідків для місцевого населення.

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває професійна саморегуляція журналістів [15, с. 70]. Відсутність можливості оперативно отримати офіційні коментарі або підтвердження змушує покладатися на власну відповідальність і досвід. Професійні кодекси етики,

рекомендації міжнародних журналістських організацій та практика українських медіа стають орієнтирами, які допомагають ухвалювати рішення в складних ситуаціях.

Загалом, журналістські стандарти та етичні принципи у висвітленні воєнних злочинів виконують не лише регулятивну, а й захисну функцію. Вони дозволяють зберегти баланс між правом суспільства на інформацію та повагою до гідності постраждалих, а також забезпечують довіру до медіа в умовах війни. Дотримання цих принципів є необхідною передумовою відповідальної журналістської роботи та формування достовірної картини подій збройного конфлікту.

1.3. Стан розробленості проблеми висвітлення воєнних злочинів у наукових дослідженнях та медіа

Проблематика висвітлення воєнних злочинів у журналістиці є відносно новою для наукового осмислення, особливо в українському академічному середовищі. Тривалий час воєнні злочини розглядалися переважно в межах юридичних досліджень, де основна увага приділялася міжнародному гуманітарному праву, механізмам притягнення винних до відповідальності та діяльності міжнародних судових інституцій. Журналістський вимір цієї проблеми залишався фрагментарним і розглядався як допоміжний.

У зарубіжних наукових працях [16; 17; 18], присвячених воєнній журналістиці, питання висвітлення злочинів проти цивільного населення зазвичай аналізується в контексті етики, роботи з травмою та безпеки журналістів у зоні конфлікту. Дослідники звертають увагу на складність поєднання об'єктивного інформування з необхідністю збереження людської гідності постраждалих. Значна частина таких робіт зосереджується на досвіді журналістів, які працювали під час воєн у Балканському регіоні [19] або в Африці [20], що дозволяє простежити загальні тенденції, але не завжди враховує специфіку сучасних гібридних конфліктів.

В українському науковому просторі інтерес до теми воєнних злочинів у медіа суттєво зріс після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної війни у 2022 році [21]. З'явилися публікації, присвячені воєнній журналістиці, документуванню злочинів окупаційних військ, а також ролі медіа у формуванні міжнародної громадської думки. Водночас більшість цих досліджень має оглядовий або публіцистичний характер і зосереджується на загальних підходах до висвітлення війни, не заглиблюючись у регіональну специфіку.

Окрему групу джерел становлять аналітичні матеріали правозахисних організацій, які активно співпрацюють із журналістами [22; 23]. У таких звітах медіа розглядаються як інструмент збору первинної інформації, що може бути використана для подальшої правової оцінки. Водночас питання журналістських стандартів, етичних дилем і професійних обмежень часто залишаються поза межами цих досліджень.

У медійному просторі тема воєнних злочинів представлена значно ширше, ніж у наукових працях. Українські журналісти активно публікують матеріали про події на деокупованих і тимчасово окупованих територіях, використовуючи свідчення очевидців, фото- й відеофіксацію, коментарі експертів [24; 25]. Проте рівень аналітичного осмислення таких матеріалів є нерівномірним. Частина публікацій має документальний характер і зосереджується на фактах, інші – на емоційній складовій подій, що не завжди відповідає професійним стандартам.

Недостатньо дослідженим залишається питання регіональних особливостей висвітлення воєнних злочинів. Події на конкретних територіях, зокрема на Чернігівщині [26], часто розглядаються лише як частина загальнонаціонального наративу війни. Водночас саме локальні кейси дозволяють глибше зрозуміти умови роботи журналістів в окупації, специфіку джерел інформації та вплив обмежень на якість і форму медіаматеріалів.

Таким чином, аналіз наукових досліджень і медіапрактики свідчить про наявність істотного розриву між юридичним, журналістським і регіональним підходами до теми воєнних злочинів. Це зумовлює потребу в комплексних

дослідженнях, які поєднують теоретичне осмислення журналістських стандартів із аналізом реальних практик висвітлення подій на окупованих територіях. Заповнення цієї прогалини є важливим кроком для розвитку відповідальної воєнної журналістики та збереження достовірної історичної пам'яті.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дослідження було проаналізовано теоретичні та методологічні основи висвітлення воєнних злочинів у журналістиці, що дозволило сформулювати уявлення про складність і багатовимірність цієї проблематики.

Вивчення поняття воєнних злочинів показало, що в міжнародному гуманітарному праві вони мають чітке визначення та закріплені в нормах конвенцій і статутах міжнародних судів. Водночас у журналістському контексті це поняття розширюється, оскільки враховує гуманітарний, соціальний та емоційний виміри. Журналіст не тільки повідомляє про факт злочину, а й передає його суспільне значення, наслідки для людей та контекст подій, що впливає на сприйняття інформації аудиторією.

Аналіз журналістських стандартів та етики висвітлення воєнних злочинів засвідчив, що робота в цій сфері потребує високої професійної відповідальності. Дотримання принципів достовірності, перевірки джерел, точності та балансу думок має поєднуватися із повагою до гідності постраждалих і усвідомленням можливих наслідків публікації. Порушення цих норм може завдати шкоди як учасникам подій, так і репутації медіа.

Стан наукової розробленості проблеми свідчить, що тема висвітлення воєнних злочинів у медіа досі залишається недостатньо систематизованою, особливо в українському науковому середовищі. Хоча після 2022 року зросла кількість публікацій і досліджень, більшість з них мають загальний характер і не приділяють уваги регіональним особливостям та практичним аспектам

роботи журналістів на окупованих територіях.

З отриманих даних випливає, що подальше дослідження особливостей висвітлення воєнних злочинів у сучасних українських медіа є актуальним і необхідним. Теоретичні положення, розглянуті у цьому розділі, створюють основу для аналізу журналістських матеріалів у наступних розділах та допомагають оцінити їхню відповідність професійним стандартам і етичним вимогам.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ Й ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ

2.1. Джерела інформації про воєнні злочини в умовах окупації: свідчення очевидців, місцеві жителі, неофіційні канали

Окупація села Ягідне Чернігівської області у березні 2022 року стала одним із найбільш показових прикладів системних воєнних злочинів Російської Федерації проти цивільного населення України. Майже місяць російські війська контролювали населений пункт, використовуючи терор, катування та фізичне знищення людей як інструмент залякування. Центральним символом цих злочинів став так званий «підвал смерті» – підвальне приміщення школи, де окупанти примусово утримували понад 300 мирних жителів [27].

Село опинилося на стратегічному напрямку поблизу Київської траси, де тривали активні бойові дії між українськими та російськими військами. Наслідки окупації були катастрофічними: більшість житлових будинків зруйновано або пошкоджено артилерійськими та мінометними обстрілами, вулиці були всіяні згорілою технікою, нерозірваними мінами та залишками боєприпасів. Поблизу сусідньої Іванівки, за свідченнями місцевих жителів, російські війська систематично обстрілювали Ягідне.

Найбільшим злочином проти цивільного населення стало масове незаконне позбавлення волі. Російські військові зігнали до підвалу школи 366 людей, серед яких були немовлята віком три місяці та люди похилого віку – найстаршій людині було 93 роки. Приміщення не мало належної вентиляції, опалення та санітарних умов. Людей випускали на вулицю максимум раз на добу [28].

Мешканка села Валентина Сараян згадує перші дні окупації та поведінку російських військових:

«Поїли, піднімаємося, а тут БТРи стоять і вони так зазирають. Боже мій!

Ось, дивіться, куди вони поставили, під самі вікна!» [29].

Саме біля її будинку окупанти розмістили бронетехніку, використовуючи цивільні оселі як прикриття. Як і інших жителів, Валентину примусово загнали до підвалу школи. Вона двічі ледь не задихнулася через нестачу повітря. Особливо травматичним досвідом, за її словами, стало те, що російські військові змусили цивільних копати яму біля школи.

Свідчення людей підтверджують, що «підвал смерті» став місцем повільного знищення. Житель села Олег Тураш (рис. 2.1), який перебував у підвалі протягом усього періоду окупації, зазначає, що від задухи там померли щонайменше десять осіб. Тіла загиблих складали в тому ж приміщенні, поруч із живими людьми. Коли російські військові дозволяли поховання, загиблих закопували у спільних могилах [29].

Рис. 2.1. Олег Тураш. ФОТО: Суспільне Чернігів

Під час одного з таких поховань, за словами Олега Тураша, окупанти обстріляли кладовище:

«Під'їхали, постояли біля нас. Тільки від'їхали – і одразу нас накрило!»

Двоє цивільних тоді отримали поранення уламками.

Окремі епізоди окупації свідчать про приниження людської гідності та психологічний тиск. Мешканка Ягідного Тетяна розповіла, що коли їй потрібно було взяти теплі речі для дитини, російський військовий змусив її співати гімн Російської Федерації:

«Він заставляв за те, щоб ми пішли в село взяти дитині одяг, співати гімн Росії. Ми не співали, сиділи в підвалі і цього не робили!»

Після звільнення села почалося виявлення масових поховань. За словами волонтера Ігоря, його команда екстумувала та доставила до Чернігова 17 тіл, з яких 13 – цивільні особи. Місцеві жителі повідомляли про братські могили та тіла, поховані просто на городах. Деякі загиблі мали ознаки тортур: зв'язані руки, переламані щелепи, вогнепальні поранення в потилицю [29].

Микола Бульченко, житель Ягідного, називає час окупації найгіршим періодом у своєму житті. Перебуваючи в підвалі школи, він думав лише про одне:

«Ми навіть хотіли, щоб школу розвалили, щоб ми живі zostалися і вони звідти пішли. Вже не було терпіння».

Навіть після звільнення села наслідки окупації продовжують впливати на життя людей: фізичні болі, безсоння, психологічні травми. Поліція та слідчі органи документують злочини, а вибухотехніки знешкоджують тисячі боєприпасів, залишених російськими військовими [29].

Події в селі Ягідне не були поодиноким винятком. Воєнні злочини, вчинені російськими військовими під час окупації Чернігівської області у 2022 році, мали системний характер і фіксувалися як у сільській місцевості, так і безпосередньо в обласному центрі. Під час активних бойових дій та облоги регіону цивільне населення ставало прямою мішенню атак, залякування та насильства.

Навіть у центрі Чернігова російські обстріли призводили до масових жертв серед мирних жителів. Зокрема, 3 березня 2022 року внаслідок авіаударів по житлових кварталах міста загинули щонайменше 47 цивільних осіб [30].

Правозахисні організації кваліфікують ці удари як можливі воєнні злочини, оскільки поблизу місць ураження не було зафіксовано військових об'єктів. Ще одним трагічним прикладом стала атака 16 березня 2022 року, коли російські війська обстріляли чергу цивільних за хлібом. Унаслідок цього загинули щонайменше 20 людей, десятки отримали поранення, що вкотре підтверджує практику безпідставних нападів на мирне населення під час облоги міста [31].

Міжнародні правозахисні організації також задокументували численні злочини в населених пунктах області. За результатами розслідувань Human Rights Watch, у 17 селах і містечках Чернігівської та Київської областей, зокрема на територіях навколо Ягідного, були зафіксовані десятки випадків позасудових страт, катувань і насильного утримання цивільних осіб у нелюдських умовах. Такі дії кваліфікуються як грубі порушення законів та звичаїв війни [32].

Окрему увагу привертають злочини, скоєні в селищах Старий Биків та Новий Биків Чернігівської області, де російські військові розстрілювали мирних чоловіків із кількох родин, завдавали тілесних ушкоджень і, за свідченнями очевидців, утримували цивільних у страхітливих умовах [33]. Ці епізоди свідчать не про випадкові ексцеси, а про повторювану модель насильства на окупованих територіях.

За даними Ради ООН з прав людини, було задокументовано сотні випадків убивств цивільного населення, катувань, а також виявлення тіл зі зв'язаними руками та іншими ознаками жорстокого поводження у більш ніж ста населених пунктах Чернігівської, Київської та Сумської областей. У відповідних звітах відповідальність за ці злочини покладається на збройні сили російської федерації, що свідчить про системний характер воєнних злочинів під час окупації північних регіонів України [34].

Отже, аналіз публікацій про воєнні злочини в умовах окупації засвідчує, що ключову роль у фіксації подій відіграють свідчення очевидців, місцевих жителів та матеріали неофіційних каналів комунікації, які нерідко стають єдиним доступним способом документування злочинів у період інформаційної

ізоляції. Події в Ягідному, Чернігові, Старому та Новому Бикові переконливо демонструють, що саме усні розповіді постраждалих, їхні особисті переживання, детальні описи умов утримання, обстрілів і поховань формують первинну доказову базу для подальших журналістських матеріалів та правозахисних розслідувань. Водночас використання таких джерел потребує від журналіста особливої відповідальності: перевірки фактів, зіставлення свідчень, обережного ставлення до травмованих людей і недопущення сенсаціоналізації страждання. Досвід Чернігівщини свідчить, що в умовах окупації професійна журналістика часто функціонує на межі можливого – між ризиком для життя, браком офіційної інформації та необхідністю оперативно доносити правду. Саме поєднання свідчень очевидців із даними правозахисних організацій, міжнародних структур та результатами слідчих дій дозволяє сформувати цілісну й аргументовану картину воєнних злочинів, уникнути викривлень і забезпечити документальну точність. Загалом, джерельна база журналістських матеріалів у період окупації має комплексний характер і є фундаментом як для суспільної пам'яті, так і для майбутньої правової оцінки вчинених злочинів.

2.2. Окупація Ріпкинщини. Особистий досвід перебування в окупації як джерело емпіричного матеріалу

Окупація Ріпкинщини стала складовою загальної картини воєнних подій на півночі України та суттєво вплинула на життя місцевого населення. Тривалий період ізоляції, постійна загроза обстрілів, присутність російських військових і обмежений доступ до офіційної інформації сформували особливі умови існування громади. У цьому контексті особистий досвід перебування в окупації набуває значення важливого джерела, що дозволяє глибше зрозуміти специфіку збору фактів, емоційний стан людей та особливості формування журналістських матеріалів безпосередньо зсередини подій.

Окупація селища Ріпки Чернігівської області у перші тижні повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році стала ще одним прикладом тиску, залякування та спроб нав'язування окупаційного порядку цивільному населенню. Водночас події у Ріпках продемонстрували унікальний рівень громадянського спротиву, солідарності та самоорганізації місцевих жителів [35].

На 7–8 день війни до Ріпок зайшла перша колона російської військової техніки. За свідченням помічника голови громади Олександра Шульги, місцеві жителі без зброї, використовуючи лише протитанкові їжаки, змогли зупинити просування ворога. Цей спротив коштував життів і поранень мирних людей, однак він став критично важливим для стримування окупантів:

«Наші люди зупинили цю колону, не я, а люди зупинили, ціною одного 200-го та один 300-й ще в лікарні. Люди – герої. Просто так кинулися на цю броню» (рис. 2.1) [36].

Рис. 2.1. Фото місцевих

Наступного дня до селища знову зайшли російські військові на бронетранспортерах, намагаючись встановити контроль та власні правила. У відповідь мешканці Ріпок організували масовий мирний мітинг спротиву, демонструючи чітку громадянську позицію:

«Ми всі українці, ми всі націоналісти. Вони шукали націоналістів, ми сказали – ми усі націоналісти, бо ми – українці. Ми можемо створювати, а не руйнувати» (рис. 2.2) [36].

Рис. 2.2. Фото місцевих

Попри страх і загрозу насильства, українські прапори не знімали ні з адміністративних будівель, ні з приватних будинків. Як зазначали очевидці, символічна присутність державної символіки була формою ненасильницького спротиву окупації:

«Люди боялися, але прапори висіли. Ми знали, що ми – Україна, і ми завжди з Україною».

Російські війська не розміщувалися безпосередньо в Ріпках на постійній основі, однак встановили блокпости поблизу та регулярно заїжджали для перевірок. Особливу увагу окупанти приділяли пошуку так званих «націоналістів» та осіб, які могли мати доступ до зброї, зокрема мисливців. Цей тиск призвів до одного з найтрагічніших епізодів окупації [36].

11 березня 2022 року керівник Ріпкинського районного товариства мисливців і рибалок Анатолій Кульгейко (рис. 2.3) [37] підірвав гранатою себе та двох російських військових, щоб не передати їм списки місцевих мисливців. За словами його дружини Зінаїди Миколаївни:

«Стукали у двері, ламали. І він крикнув на мене, що тікай, а сам у двері. Хлопці не стукайте. Потім тільки чую “бабах”» [36].

Рис. 2.3. Фото: Анатолій Кульгейко

Після цього випадку російські військові фактично припинили заїжджати до Ріпок, що свідчить про вплив рішучих дій окремих громадян на поведінку окупаційних сил.

Окремим аспектом життя в умовах загрози окупації для мене став індивідуальний досвід, який дозволяє глибше осмислити психологічні та соціальні наслідки війни. У перші дні повномасштабного вторгнення я перебувала поблизу Ріпок. Інформацію про початок бойових дій я отримала з неофіційних джерел – через повідомлення знайомих та карти бойових дій у відкритому доступі, що свідчить про важливу роль цифрових комунікацій у кризових умовах. Усвідомлення реальної загрози змусило мене терміново евакуювати родину до села Мутичів поблизу Ріпок [36].

У перші дні війни основними джерелами інформації для мене залишалися телебачення, мобільний зв'язок і спілкування з однолітками. Водночас я фіксувала велику кількість дезінформації та фейкових повідомлень, які поширювалися російською стороною. Уже на третій день вторгнення мій емоційний стан характеризувався різким зростанням тривоги та агресії, що було пов'язано з усвідомленням масштабів насильства проти цивільного населення.

Після повернення частини моєї родини до Ріпок я залишилася з літніми родичами, один із яких мав інвалідність. Почуття відносної безпеки було остаточно зруйноване після гучного вибуху поблизу житла, що спричинило гостру панічну реакцію та спроби негайно сховатися в підвалі. Фізичні обмеження одного з членів родини унеможливлювали повноцінне укриття, що значно посилювало психологічне навантаження. Згодом стало відомо, що вибух мав попереджувальний характер, однак його емоційні наслідки виявилися тривалими.

Зі свідчень місцевих жителів, а також із власного досвіду мені відомо, що з четвертого дня і до ранкових годин мешканцям наказували завішувати вікна простирадлами та не виходити на вулицю. Порушення цих вимог супроводжувалося погрозами розстрілу без попередження. Після втрати мобільного зв'язку цивільні намагалися отримувати інформацію через старі радіоприймачі, однак найчастіше вдавалося зловити лише білоруські радіостанції [36].

Досвід Ріпок для мене демонструє, що окупація проявлялася не лише у

фізичній присутності військових, а й у постійному психологічному тиску, інформаційній ізоляції та загрозі насильства. Водночас поведінка місцевих мешканців свідчить про високий рівень громадянської свідомості, взаємної підтримки та спротиву, які стали важливим чинником збереження ідентичності та людської гідності в умовах війни.

Загалом, досвід окупації Ріпкинщини підтверджує, що особисте перебування в умовах війни може слугувати важливим джерелом для журналістського осмислення подій, адже дозволяє поєднати фактичну інформацію зі спостереженням за реальними поведінковими, психологічними та соціальними реакціями громади. Власні переживання, свідчення місцевих жителів, приклади громадянського спротиву та щоденні прояви страху й невизначеності формують цілісне розуміння механізмів функціонування суспільства в умовах окупації. Такий досвід не лише поглиблює аналітичний вимір журналістського матеріалу, а й підсилює його достовірність, емоційну переконливість і документальну цінність, водночас вимагаючи від автора максимальної відповідальності, рефлексивності та дотримання професійних стандартів.

Висновки до 2 розділу

Описані події показують, що воєнні злочини, вчинені російськими військовими на території Чернігівської області у 2022 році, мали масовий і системний характер. Випадки в Ягідному, Чернігові та Ріпках не є ізольованими епізодами, а вписуються в загальну картину насильства щодо цивільного населення під час окупації. Йдеться про незаконні затримання, катування, сексуальне насильство, обстріли житлових кварталів і свідоме створення умов, небезпечних для життя мирних мешканців.

Ситуація в селі Ягідне стала одним із найбільш показових прикладів зневаги до норм міжнародного гуманітарного права. Утримання сотень людей у підвалі школи, що отримав назву «підвал смерті», численні випадки

жорстокого поводження та задокументоване сексуальне насильство демонструють використання терору як способу тиску й контролю над місцевим населенням. Подібні дії фіксувалися й в інших населених пунктах Чернігівщини, зокрема під час авіаційних та артилерійських ударів по Чернігову, які призводили до загибелі цивільних осіб у місцях, де не було військових об'єктів.

Разом із цим події в Ріпках для мене відкривають інший бік життя під загрозою окупації – активну й свідому позицію громади. Я бачила, як мешканці селища відкрито демонстрували проукраїнську позицію, виходили на акції спротиву, зберігали державну символіку та відмовлялися співпрацювати з окупантами. Переговори з російськими військовими, організація евакуації та взаємна підтримка між жителями дали змогу уникнути повноцінного встановлення окупаційної адміністрації. Окремі вчинки, зокрема самопожертва Анатолія Кульгейка, я сприймаю як приклад особистої відповідальності та готовності захищати громаду навіть ціною власного життя.

Використання особистого досвіду як джерела дозволяє мені показати війну не лише через офіційні зведення та журналістські матеріали, а й через повсякденне життя цивільних людей. Постійний страх, інформаційна ізоляція, поширення фейків, заборона виходу з домівок, загроза розстрілу без попередження – усе це формувало атмосферу сильного психологічного тиску, у якій опинилися мирні мешканці, зокрема діти та молодь.

Досвід Чернігівської області у 2022 році для мене є підтвердженням того, що дії російських військових мають ознаки жорстоких воєнних злочинів, а поведінка місцевих громад – приклад стійкості, солідарності та збереження національної ідентичності в умовах збройної агресії. Зафіксовані факти мають не лише історичне, а й правове значення, адже можуть слугувати доказовою базою для подальших розслідувань і притягнення винних до відповідальності.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було досліджено особливості підготовки та висвітлення інформації про воєнні злочини на території Чернігівської області в період її тимчасової окупації російськими військами. Поєднання теоретичного аналізу, вивчення журналістських практик і власного досвіду перебування в умовах війни дало змогу комплексно розглянути заявлену проблему та простежити її як у професійному, так і в людському вимірі.

У ході дослідження з'ясовано, що поняття воєнних злочинів має чітке нормативне закріплення в міжнародному гуманітарному праві, однак у журналістській діяльності воно часто використовується ще до офіційної правової кваліфікації. Це зумовлює необхідність особливо зваженого підходу до формулювань, точності термінології та розмежування фактів і оцінок. Журналіст у таких умовах виконує важливу функцію первинної фіксації подій, які згодом можуть стати предметом правових розслідувань.

Аналіз журналістських стандартів і етичних принципів показав, що висвітлення воєнних злочинів потребує підвищеної професійної відповідальності. Перевірка джерел, обережна робота зі свідченнями очевидців, захист приватності постраждалих та уникнення надмірної сенсаційності є ключовими умовами якісного й відповідального інформування. Недотримання цих принципів може не лише спотворити реальну картину подій, а й завдати додаткової шкоди людям, які вже зазнали травматичного досвіду.

Огляд наукових досліджень і медіаматеріалів засвідчив, що проблема висвітлення воєнних злочинів у журналістиці залишається недостатньо систематизованою, особливо в контексті регіональних кейсів. Попри зростання кількості публікацій після 2022 року, локальний досвід окупованих територій часто розглядається фрагментарно. Водночас саме регіональні свідчення дозволяють глибше зрозуміти специфіку роботи журналістів в умовах обмеженого доступу до інформації, постійної загрози безпеці та інформаційної ізоляції.

Практичний аналіз подій на Чернігівщині, зокрема в селі Ягідне підтвердив системний характер воєнних злочинів, вчинених проти цивільного населення. Незаконне позбавлення волі, катування, психологічний тиск, убивства мирних жителів і руйнування цивільної інфраструктури були не поодинокими випадками, а повторюваною практикою окупаційних військ. Журналістські матеріали, засновані на свідченнях очевидців і місцевих мешканців, відіграли важливу роль у документуванні цих злочинів і донесенні правди до суспільства.

Використання особистого досвіду перебування в окупації на Ріпкинщині дозволило глибше осмислити психологічні та інформаційні аспекти війни. Цей досвід показав, що окупація проявляється не лише через фізичну присутність військових, а й через постійний страх, дезінформацію, втрату зв'язку та відчуття небезпеки, які безпосередньо впливають на процес збору й сприйняття інформації.

Результати дипломної роботи підтверджують, що відповідальне журналістське висвітлення воєнних злочинів є важливим інструментом збереження історичної пам'яті, захисту прав постраждалих і протидії спробам викривлення або замовчування правди про війну. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані як у навчальному процесі з журналістських дисциплін, так і в практичній діяльності журналістів, які працюють із темами війни, окупації та воєнних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анатолій Кульгейко – керівник Ріпкинського районного товариства мисливців і рибалок. URL: <https://memorial.ua/obituaries/civilians/kulheiko-anatolii-5729>
2. Бахмач Н. 37 днів блокадного життя у Чернігові. «Опір українців на Чернігівщині зламав усі плани ворога» – УІНП. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/druha-richnytsya-blokady-ta-deblokady-chernihova/32892914.html>
3. Воєнні злочини на Чернігівщині: короткий огляд за результатами моніторингових виїздів із документування. Коаліція «Україна. П'ята ранку». URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/557680_voienni_zlochiny_chernigivshchini.html
4. Голуб О. Чи захищена українська аудиторія від травмувального контенту. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/chy-zahyshhena-ukrayinska-audytoriya-vid-travmuyuchogo-kontentu-i68860>
5. Гутник В. В. Міжнародний кримінальний суд: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2024. № 3(81). С. 251–257. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/302342>
6. Для чого існують стандарти подання інформації. URL: https://citizen.in.ua/photos/topic/f/20190903_140348_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%208..pdf
7. Драгоненко А. О. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. Наукові записки. Серія: право, 2022. № 12. С. 151–157. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/131>
8. Джулай Д. «Їх виводили по одному і розстрілювали»: масові убивства під час російської окупації на Чернігівщині. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31825590.html>

9. Женеvські конвенції про захист жертв війни 1949 року. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zhenevski-konvenciyi-pro-zahist-zhertv-vijni-1949-roku>

10. Іваночко О. О. Поняття воєнного злочину в міжнародному та національному праві. Центральнoукраїнський вісник права та публічного управління, 2023. № 3. С. 28–37. URL: <https://cu.j.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/20>

11. Історія спротиву Ріпкинської громади: «окупанти оглядалися довкола, як зацьковані вовки». URL: <https://cheline.com.ua/news/vijna/istoriya-sprotivu-ripkinskoyi-gromadi-okupanti-oglyadalisy-dovkola-yak-zatskovani-vovki-388339>

12. Кох Е. Розслідування воєнних злочинів. URL: <https://gijn.org/ua/resurs-ua/rozsliduvanna-voennih-zlociniv-vstup/>

13. Лаврик О. В., Гнатенко С. А. «Військова»/»воєнна» журналістика: особливості трактування понять у сучасному медіапросторі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика, 2024. № 2. Т. 35(74). Ч. 2. С. 184–188. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/part_2/2-2_2024.pdf#page=194

14. Левченко К., Губіна О., Губін С. СНПК: воєнний злочин без терміну давності. Київ: Creative Women Publishing, 2025. 224 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/snpk-vojennij-zlochyn-bez-terminu-davnosti-5.pdf>

15. Людей катували і вбивали: репортаж із села Ягідне біля Чернігова. Суспільне Чернігів. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/226704-ludej-katuvali-i-vbivali-reportaz-iz-sela-agidne-bila-vernigova/>

16. Мова журналістських текстів. URL: https://stud.com.ua/129670/zhurnalistika/mova_zhurnalistskih_tekstiv

17.Онищенко О. Знімали «кіно» та шукали націоналістів. Як у Ріпках жили в окупації. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/225522-znimali-kino-ta-sukali-nacionalistiv-ak-u-ripkah-zili-v-okupacii/>

18.Онищук І. Геноцид та злочини проти людяності в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України. International journal «law & society», 2025. С. 152–161. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/download/9987/9649/31500>

19.Окупація – Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/tag/okupacia/>

20.Останні новини на тему окуповані території. Еспресо. URL: <https://espresso.tv/okupovani-terytoriyi>

21.Посібник журналіста з розслідування воєнних злочинів. 1-е видання, опубліковано як електронна книга. GIJN, 2024. 254 с. URL: https://gijn.org/wp-content/uploads/2023/11/Ukrainian-ebook-War-Crime-Guide_2024_18_03.pdf

22.Правозахисні організації запускають міжнародну кампанію People First!, яка закликає звільнити ув'язнених внаслідок російського вторгнення. URL: <https://ccl.org.ua/news/kampaniya-people-first-zaklykaye-zvilnyty-uvyaznenykh-vnaslidok-rosijskogo-vtorgnennya/>

23.Президент відвідав село Ягідне на Чернігівщині та поспілкувався з місцевими жителями. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-vidvidav-selo-yagidne-na-chernigivshini-ta-pospilkuvavsa-z-miscevimi-zhiteлями>

24.Разумова Ю. Трьох військових армії РФ, уродженців республіки Тива, які під час окупації села Ягідне, що на Чернігівщині, у березні 2022 року знущалися та здійснили сексуальне насильство щодо цивільної місцевої жительки, засудили до 15 років позбавлення волі заочно. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/1035219-gvaltuvali-ta-znusalisa-z-civilnoi-zitelki-agidnogo-pid-cas-okupacii-sela-vijskovih-rf-zasudili-do-15-rokiv-nevoli/>

25.Рекурн О., Янушкевич Д. ФАБ-500 з неба: бомбардування вулиці Чорновола у Чернігові: репортаж. URL:

<https://suspilne.media/chnihiv/397253-fab-500-z-neba-bombarduvanna-vulici-cornovola-u-chnigovi-reportaz/>

26. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики: аналіт.-довід. зб. / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куш, М. Дворового, О. Погорелова. Київ: Комісія з журналістської етики, 2022. 90 с. URL: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/4246/1/2022-Samorehuliatyia-ukrai-nskykh-media-pid-chas-dii-voiennoho-stanu.pdf>

27. Собенко Н. В ООН виявили нові докази масових катувань українців росіянами. URL: <https://suspilne.media/842871-v-oon-viavili-novi-dokazi-masovih-katuvan-ukrainciv-rosianami/>

28. Улибін В. А. Етичні аспекти роботи журналіста в умовах воєнного стану. Інтегровані комунікації, 2023. № 1(15). С. 95–103. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51021/>

29. Шапошніков Д. Справу щодо обстрілу черги за хлібом у Чернігові, внаслідок якого загинули 20 людей, передали до суду. URL: <https://suspilne.media/chnihiv/1180860-spravu-sodo-obstrilu-cergi-za-hlibom-u-chnigovi-vnaslidok-akoi-zagynuli-20-ludej-peredali-do-sudu/>

30. Шевченко В. Фактчекінг і верифікація у журналістській роботі. Образ, 2018. № 1(27). С. 140–153. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3da56974-d518-4eca-b8a4-dcf3294d04c9/content>

31. Що має зробити держава у 2026 році для захисту прав постраждалих від війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/4085920-so-mae-zrobiti-derzava-u-2026-roci-dla-zahistu-prav-postrazdalih-vid-vijni.html>

32. Юськів К. Human Rights Watch розслідує тортури та страти на Київщині та Чернігівщині. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4478952-Human-Rights-Watch-rozsliduie-tortury-ta-straty-na-kyivschyni-ta-chnihivschyni>

33. Bidzilya Y., Snitsarchuk L., Solomin Y., Hetsko H., Rusynko-Bombyk L. The role of the media as a parallel tool of justice for crimes against a civilian population. *Cuestiones Políticas*, 2022. № 40(74). P. 293–308. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f7a1c77-1275-452f-bd05-c05512e9d1bb/content>
34. Bhowmik S., Fisher J. Framing the Israel-Palestine conflict 2021: Investigation of CNN's coverage from a peace journalism perspective. *Media, Culture & Society*, 2023. № 45(5). P. 1019–1035. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/01634437231154766>
35. Elbagir Y. Finding Hope and Love in the Ruins of Sudan's War. URL: <https://time.com/7380894/sudan-war-uae-rsf-darfur-khartoum/>
36. Gunawan Y., Haque A. Y. I., Aidonojie P. A. Journalist protection on the battlefield under the international humanitarian law: Russia-Ukraine war. *Jurnal Hukum Unissula*, 2023. № 39(1). P. 1–11. URL: <https://repositori.upf.edu/items/602ea45c-0a22-4fe4-9ab9-4696a9b1b53d#page=1>
37. Todorova M. The Balkan Wars in Memory: The Carnegie Report and Trotsky's War Correspondence. *Philanthropy, Conflict Management and International Law*, 2022. P. 275–300. URL: https://api.taylorfrancis.com/content/chapters/edit/download?identifierName=doi&identifierValue=10.1515/9789633864241_CH10&type=chapterpdf